
O NEVYHNUTNOSTI ODOVZDÁVANIA POZNATKOV

Zo Slovenska na Mimos, od Mimosu k renesancii a potom k dnešnej „globalizácii“, od veľkej histórie k osobným príbehom... putovanie.¹

PETER BÚ

divadelný kritik a teoretik, dlhoročný umelecký riaditeľ festivalu Mimos v Périgueux, Francúzsko

---

Odozdávať poznatky je absolútne nevyhnutné, a to vo všetkých oblastiach a na všetkých úrovniach. Vari je to dokonca zapísané aj v našom genetickom kóde. Nemyslím tým iba na skutočnosť, že podľa Darwinovej teórie ľudský zárodok prechádza všetkými štádiami vývoja živočíšnych druhov, ale tiež na odozdávanie poznania, ktoré nadobudli jednotlivci alebo spoločnosti.²

Isteže, podľa jedného čínskeho príslovia „skúsenosť je hrebeň pre holohlavých“, ale ľudia by neprežili, keby nededili po predkoch ich vedomosti, aj keď už ich poznatky ako celok stratili platnosť a treba ich prispôbiť novým životným podmienkam.

Táto nevyhnutnosť odozdávať ďalej na nás pôsobí netušenou silou.

Zoberme si ako príklad dejiny slovanských kmeňov na území dnešného Slovenska, odkiaľ pochádzam, a Moravy, ktoré koncom 8. storočia po Kr. vytvorili slovanský správny útvar. O storočie si ich podmanili Maďari a tieto kmene žili tisíc rokov pod ich jarmom, až do roku 1918, keď vzniklo Československo. Začiatkom 20. storočia sa moja matka v škole ešte učila čítať a písať v ich jazyku.³ Slovenčina však aj napriek tejto maďarskej nadvláde prežila a spolu s ňou aj povedomie prináležitosti k slovanskej civilizácii – ktorou Maďari pohrdali natoľko, že Slovákov nazývali „buta“, čiže hlupák, kým pre iných patrili Slovania k otrokom, „esclaves“ (taký je pôvodný význam mena Slovania). Neblahé dedičstvo... To, že slovenčina a slovenské národné povedomie pretrvali napriek a navzdory všetkému, vrátane pohrdania, musí byť výsledkom akejsi záhadnej a naliehavej potreby odozdávať svoju kultúru potomkom, ktorú pociľovali pokolenia našich predkov.

Aby som prišiel zbytočným nedorozumeniam, podotýkam, že tu nejde o nijakú nacionalistickú apológiu, ale o uznanie dôležitosti koreňov. „Vlastenec miluje svoju krajinu, nacionalista nenávidí všetky ostatné“ ...

Môžem podať svedectvo o sile tejto potreby, v mene ktorej mnohí moji slovenskí a českí spoluobčania podstupovali v druhej polovici 20. storočia obrovské riziko.

---

¹ Pôvodné znenie týchto spomienok vzniklo na podnet riaditeľa divadelného oddelenia Francúzskej národnej knižnice Joëla Hüthwohla, ktorý pripravoval osobitné číslo časopisu *Revue de la Bibliothèque nationale de France*, venované pohybovému divadlu a zároveň chystal debatu o odozdávaní vedomostí a skúseností. Časť tohoto rozhovoru, venovaná predovšetkým pantómim, vyšla v *Revue* č. 40, 22/03/2012.

² Donedávna vládlo presvedčenie, že nadobudnuté vedomosti síce ovplyvňujú « prirodzený výber », ale nezanechávajú nijakú stopu v génoch. Dnes si tým už vedci nie sú celkom istí.

³ Bolo to síce z prinútenia, ale moja matka sa na to nikdy nesťažovala, skôr naopak, s otcom, ktorý bol maďarského pôvodu, sa často rozprávala v jeho reči. A ja sám ľutujem, že som zabudol všetko, čo som mal možnosť pochytiť z ich rozhovorov. Lebo veď ako hovorí jedno slovenské úslovie: „Koľko jazykov vieš, toľkokrát si človekom“.

Univerzitná knižnica

Narodil som sa v roku 1940, vo vojnových časoch, mladosť som prežil v totalitnom komunistickom zriadení, ktoré Československu nanútil Sovietsky zväz. V roku 1957 ma prijali na Vysokú školu múzických umení, do teoretickej sekcie, a začal som usilovne navštevovať bratislavskú Univerzitnú knižnicu. Keďže divadlo je zhutneným obrazom sveta, nezaujímal som sa výlučne o dramatikov a o spisy o ich umení, ale s odzbrojujúcou naivnosťou som knihovníkov žiadal, aby mi požičali diela Andrého Gida, Sigmunda Freuda, Leva Trockého a iných autorov, ktorí boli viac ako zakázaní. Mohol som sa dovŕpiť, že sú na indexe, veď Nikita Chruščov predniesol svoj slávny prejav, v ktorom kritizoval stalinský kult osobnosti, iba nedávno, v roku 1956 na XX. zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu. Odvtedy uplynul iba rok a „odmäk“ sa ešte ani poriadne nezačal. Avšak ja som si nič nedomyslel. V krajinách sovietskeho bloku bolo politické myslenie zámerne držané na uzde, takže vo veku 17. rokov som bol v tejto oblasti prakticky negramotný.

Pracovníčka študovne sa na mňa, ako inak, pozrela podozrievavo, či náhodou nie som nejaký agent provokatér a odpovedala mi, že tie knihy nemajú. No po istom čase, keď si ma zrejme dobre ošacovala, mi jednu z tých kníh priniesla, potom druhú, tretiu... pod podmienkou, že ich budem študovať na stole pred ňou a v prípade poplachu ich skryjem pod noviny.

Vo fondoch Univerzitnej knižnice sa ukrývali veľké poklady, keďže v medzivojnovom období Česi a Slováci prekladali všetko, čo sa im dostalo na dosah, aby dobehli meškanie, spôsobené maďarskou, rakúskou či nemeckou nadvládou. A keď sa neskôr nesmeli vydávať tisíce autorov (k tomu sa ešte vrátim), všetky tieto publikácie spred druhej svetovej vojny boli, našťastie, ešte stále k dispozícii, hoci väčšinou boli prísne vyhradené komunistickým stranickým kádom. V prípade, že by ich knihovníci požičali niekomu inému, im hrozila strata zamestnania, ba dokonca aj slobody. No oni to aj napriek tomu robili, poháňaní potrebou odovzdávať poznanie.

Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry a Július Pašteka

V roku 1960, počas trojmesačnej stáže vo vydavateľstve SVKL som zažil niečo ešte omračujúcejšie. Dali ma do pracovne vynikajúceho literárneho historika Júliusa Pašteku, ktorý bol len nedávno prijatý na skromné miesto redaktora. Pašteka mal za sebou niekoľkoročné obdobie, keď mal zakázané vykonávať akékoľvek povolanie zodpovedajúce, čo i len zďaleka, jeho obrovským literárnym vedomostiam. V týchto časoch mnohí intelektuáli, vedeckí pracovníci, učitelia, inžinieri či príslušníci iných povolání, ktorí odmietli vstúpiť do komunistickej strany, a prípadne vyjadрили, hoci aj len v súkromí, nesúhlas s režimom, alebo sa nevzdali svojej náboženskej viery a pod., sa museli živiť ako robotníci alebo inou podobnou prácou, a najčínorodejší odporcovia režimu hnili vo väzenských celách, alebo v uránových baniach. Tým šťastnejším sa podarilo nájsť si miesto, ako bolo Paštekov, prípadne prácu napríklad niekde v antikvariáte či v knižnici.

Július Pašteka mi dal za úlohu porovnať s originálom preklad knihy spomienok na Gérarda Philipa, ktoré napísali jeho blízki. (Spomínam si, ako ma oslnil jasný štýl všetkých autorov, vrátane jeho šoféra či domovníka, nehovoriac o ich nádhernej francúzštine). Po týždni či dvoch, počas ktorých ma zrejme pozoroval, Pašteka položil

predo mňa hrubý zväzok, ktorý mal na obale hrozivé upozornenie „Prísne tajné, určené výlučne šéfredaktorovi“. Išlo o zoznam kníh, ktoré sa nesmeli tlačiť. Obsahoval asi 10-tisíc riadkov s menami autorov a ich diel, niekedy prípadne len s autorovým menom – v takom prípade sa nesmeli vydať nič z toho, čo napísal.

Pohrúžil som sa do tohto zoznamu a dychtivo som si povypisoval všetky tituly, ktoré súviseli s umením, spoločenskými vedami a politikou. Bol medzi nimi nielen André Gide – ten sa do zoznamu dostal pre svoju reportáž zo sklonku tridsiatych rokov, v ktorej odhalil existenciu sovietskych koncentračných táborov – ale aj takí „nevinní“ básnici ako Guillaume Apollinaire, Paul Fort či Jean Cocteau.⁴

Pašteka mi to dovolil aj napriek nebezpečenstvu, akému sa takto vystavoval a o ktorom som ja ani len netušil. Veď k tomuto materiálu sa nemal dostať ani on sám...!

Antikvariáty

Vypísal som z neho 360 autorov či titulov, ktoré som si následne doma prepísal osemkrát na masívnom písacom stroji značky Underwood a pri každom prepisovaní som použil šesť prieklepových papierov. „Vyrobil“ som si tak 48 výtlačkov a rozoslal som ich 48. českým a slovenským antikvariátom, ktorých adresy som si vyhľadal dôkladným prelistovaním všetkých telefónnych zoznamov v republike. Prosil som ich, aby mi predali uvedené zväzky.

Priam zázrakom si ani jeden môj list neprečítala verejná bezpečnosť a nikto z pracovníkov týchto predajní ma neudal! Pritom ani jeden z nich nemohol vedieť, podobne ako knihovníčka v Bratislave (tá ma aspoň mohla istý čas pozorovať), či nejde o nejakú provokáciu zo strany bezpečnostných orgánov. Títo intelektuáli, odstavení od svojej skutočnej práce, mali hneď niekoľko dôvodov nazdávať sa, že sú sledovaní a báť sa, že pri najmenšom chybnom kroku budú vyhnaní zo svojho útočiska. Nič si nevymýšľam, v roku 1960 alebo 1961 bol študent hereckého oddelenia našej školy Odrich Hlaváček odsúdený na dvanásť mesiacov odňatia slobody za to, že v liste svojej mame kritizoval režim. Zdá sa, že verejná bezpečnosť si ten list prečítala! „Odmäk“ bol ešte stále slabučký a antikvariáty síce museli vykupovať zakázané knihy, avšak nie preto, aby ich predávali, ale preto, aby ich odovzdali stranickým knižniciam, alebo na zošrotovanie. Toto všetko som sa dozvedel až neskôr, keď som sa osobne spoznal s niekoľkými týmito úžasnými „pašerákmi“.

Takto sa mi podarilo zohnať desiatky kníh, ktoré mi chodili poštou, občas dokonca vo viacerých výtlačkoch. Tie som s vrelým odporúčaním predával ďalej priateľom a kolegom. Za to mi hrozilo obvinenie nielen z ideologického zločinu, ale aj z trestného činu výkonu súkromnej podnikateľskej činnosti, čo v tých časoch bolo ešte závažnejšie. Dokladá to nasledujúca anekdota: jeden literárny kritik, nazlostený, že mladík ako ja bol natoľko bezočivý, že sa opovážil vyjadriť sa kriticky o istej druhoradej knihe Jacka Londona, sa do mňa prudko pustil najprv argumentmi, potom všetkými menami vtákov, ktoré mal v repertoári, až napokon pridal naozaj ťažkú

⁴ Zdá sa to nepochopiteľné, ale v skutočnosti chceli Sovieti presvedčiť obyvateľstvo, že ich zriadenie je najlepšie. V Rusku museli byť aj trpaslíci najväčší na svete. Rozhodli sa zobrať obyvateľom možnosť porovnávať, a tak ich pripravili o akúkoľvek možnosť styku s inými kultúrami. Ako napísal poľský aforista Stanislaw Jerzy Lec: „Skráťme meter, budeme väčší.“

urážku: nazval ma „súkromným podnikateľom v oblasti literárnej kritiky“. Takéto označenie sa takmer rovnalo udaniu...

Bol som nehorázne nevedomý, hraničilo to s chorobnou hlúposťou. Naozaj sa nemám čím chváliť, ale som rád, že dnes môžem vzdať poctu tým ženám a mužom, ktorí, hoci ma vôbec nepoznali, mi tak veľmi chceli sprístupniť kultúrne dedičstvo, ktorého boli strážcami. Svojim konaním prejavili výnimočnú dávku odvahy.

Vysoká škola múzických umení

Na zachovaní a šírení zakázaných poznatkov sa však občas podieľali aj ľudia, čo nemali veľkú odvahu. Ilustrujú to tieto tri úsmevné príhody:

Profesor dejín divadla Zoltán Rampák sem-tam prednášal nášmu nepočetnému krúžku dramaturgov v jedálni jedného bratislavského viechára – ten potajme a nezákonne predával časť úrody ľuďom, ktorým sa podarilo získať si jeho dôveru. Tam Rampák najprv opil študentku, ktorú sme všetci, pravdepodobne neprávom, podozrievali, že špicľuje, a potom nám vykladal o kapitolách z dejín českého a slovenského divadla, ktoré nám mal zamlčať. Podstupoval toto riziko, ale zájsť ďalej si netrúfol. Dodnes si s istým dojatím spomínam, ako ma raz po prednáške, keď sme už boli na ulici, podgurážený pán profesor oblapil za plecía a pošepkal mi: „Peter, keby som sa nebál, porozprával by som vám aj o štrukturalizme!“ Viac mi nebolo treba a už som upaľoval do Univerzitnej knižnice zistiť, čo asi tak môže to záhadné slovo znamenať...

Iný profesor, Rudolf Mrlian, známy ako pravoverný komunista, sa postavil proti môjmu vylúčeniu zo školy na konci tretieho ročníka, ktoré pravdepodobne požadovali vyučujúci marxizmu-leninizmu, lebo som sa ulieval z ich prednášok, hoci boli povinné. Prislúbil, že ma prevychová. O tomto rozhodnutí som sa dozvedel od mojej nemčínárky Viery Albrechtovej. V nasledujúcom období som nemal dojem, žeby Mrlian v tomto smere vyvíjal nejaké mimoriadne úsilie. Počakoval som sa mu za to tak, že som ho prestal obracať na posmech pri najmenej príležitosti. Zároveň som trochu znížil počet vymeškaných prednášok komunistickej propagandy (ktoré mali len málo spoločného s Marxovými a Leninovými ideami). Vďaka tomu som mohol doštudovať bez ťažkostí.

Približne v tom istom čase sa mi jeden priateľ, ktorý sa rad obšmietal okolo študentov VŠMU, prišiel priznať, že musí spolupracovať so Štátnou bezpečnosťou. Vari si chcel uľaviť na svedomí, alebo sa uchádzal o moje priaznivé svedectvo pre prípad, že... (časy sa začínali meniť), a tak mi prezradil, aké obvinenia figurujú v mojom spise. Dal mi tak možnosť vyvrátiť ich tým, že počas telefonických rozhovorov a pri iných príležitostiach, keď som mohol predpokladať, že ma počávajú „veľké uši“, vyšlem opačné signály. Všetci sme si uvedomovali, že sme pod všadeprítomným dozorom – túto situáciu nedávno obyvateľom západnej Európy názorne priblížil východonemecký film *Život iných*. Anatómiu moderného policajného štátu zas na inej rovine veľmi dobre zachytáva vynikajúca anglická detektívna snímka *Červená cesta* (*Red Road*; vyšla na DVD): jej námet sa nás dotýka všetkých tu a teraz.

Aké pohnútky viedli všetkých týchto ľudí k tomu, aby kládli odpor proti nátlaku zo zahraničia? Mám dojem, že boli – či už vedome alebo nevedome – súčasťou všeobecnej vôle zachovať dedičstvo predchádzajúcich generácií a odovzdať ho mladým. Občas sa sám seba pýtam, či vláda a komunistická strana z rovnakého dôvodu nechránili niektorých ľudí proti nadmernej horlivosti ich vlastných „služieb“...

Zdá sa mi, že z veľkej časti práve vďaka tomuto takmer všeobecnému úsiliu, krajina, z ktorej pochádzam, rýchlo našla po páde *Berlínskeho múru* cestu k demokracii a naplno rozvinula svoje výrobné kapacity – napriek nie tak dávnej vojne, fašizmu, stalinskému totalitnému režimu, a potom, po *Pražskej jari*, okupácii Československa Červenou armádou a jej spojencami z piatich násilne naverbovaných štátov východného bloku.

Potreba uchovávať a odovzdávať ohrozené zložky kultúry sa u mňa rozvinula zásluhou ľudí, čo mi umožnili prístup k zakázaným knihám a iným zakázaným poznamkom.

Silu tejto motivácie som však mal možnosť pocítiť už aj predtým, keď mi otec rozprával o svojom sociálno-demokratickom presvedčení a o svojej účasti na politických zápasoch v dvadsiatych, tridsiatych a štyridsiatych rokoch. S hodnotami, ktoré vyznával, ma chcel oboznámiť aj napriek tomu, že mu to mohlo spôsobiť nepríjemnosti. V päťdesiatych rokoch sa rodičia v krajinách strednej a východnej Európy báli, či ich nezradia vlastné deti, dobrovoľne či nedobrovoľne – vynikajúco to vykresľuje divadelná hra Bertolta Brechta *Strach a bieda Tretej ríše*. Brecht síce hovoril o Tretej ríši, ale každý vnímal paralelu so sovietskym totalitným systémom. Nie náhodou bol Brecht napokon zakázaný. Za toho režimu nebolo radno dávať verejne najavo socialistické alebo sociálno-demokratické zmýšľanie. Komunisti vždy nenávideli socialistov a sociálnych demokratov väčšmi ako ich spoločných protivníkov... akoby chceli napíňať dávny príbeh o Kainovi a Ábelovi.

Blízky vzťah k „stopám“ sa u mňa neskôr ešte utvrdil tým, že som získal vzdelanie historika divadla, a potom počas štúdií vo Francúzsku, kde som sa zaoberal dejinami ruskej a sovietskej politiky, pretože historik sa bez svedectiev minulosti nezaobíde.

V dizertačnej práci som sa snažil ukázať, prečo a ako Josif Stalin a jeho minister kultúry Andrej Ždanov spotvorili odkaz najväčšieho divadelníka 20. storočia Konstantina Stanislavského. A, prirodzene, aj jeho avantgardných žiakov Jevgenija Vachtangova a Vsevoloda Mejerchoľda. Stanislavský si oboch – v rozpore s tým, čo hlásala sovietska propaganda – aj napriek rozdielnym náhľadom vždy cenil, vážil si ich a pomáhal im. V roku 1937, keď si už nikto netrúfal zamestnať prenasledovaného Mejerchoľda, vynikajúceho divadelného režiséra a teoretika hereckého umenia, ktorého o rok nato zavraždila tajná polícia, Stanislavský mu poskytol prácu vo svojom divadle. Aj pre „oficiálneho barda“, akým bol Stanislavský, bolo takéto počínanie veľmi smelé!

Nebolo ľahké pochopiť, prečo sa stalinská propaganda namáhala so skresľovaním jeho odkazu, ani odhaliť techniky, použité na dosiahnutie tohoto cieľa. Sovietsky zväz ledva vyšiel z vojny, zničený, vyčerpaný a vyhľadovaný, ale napriek tomu všetko jeho obyvateľstvo, nielen inteligencia, ale aj robotníctvo a roľníctvo, bolo „pozvané“ na diskusiu o Stanislavských teóriách o hereckom umení. Ďalšie podobné a rovnako povinné debaty sa týkali jazykovedy, divadelnej kritiky, biológie... V skutočnosti išlo o ideologickú kampaň, ktorá mala znova potvrdiť stalinskú doktrínu v oblasti kultúry a každého prinútiť, aby sa jej podrobil. Tí, čo sa pokúšali vzdorovať, sa vyjadrovali kódovaným spôsobom, ktorý sa dal len ťažko rozlúštiť. A, pravdaže, výraz ich úsilia ešte zatemnila cenzúra. V rokoch 1966 a 1967 som teda musel hľadať dôkazy svojich predtých v zabudnutých zákutiach moskovských archívov, v omrvinkách spomienok

súčasníkov, ktoré neboli zotreté, v sibírskych novinách a na iných podobne nečakaných miestach.

Rýchlo som si osvojil zvyk uchovávať všetky rukopisné poznámky, články a iné dokumenty, ktoré by sa jedného dňa mohli zísť nejakému kolegovi dejepiscovi alebo umelcom.⁵

Príklad následkov neodovzdávania kultúrneho dedičstva

V roku 1990, keď mi padlo do lona obnovovanie slobodomurárstva na Slovensku, som plnou silou narazil na ťažkosti, ktoré vyplývali z neodovzdávania kultúrneho dedičstva. Toto filozofické hnutie sa dostalo na územie budúceho Slovenska okolo roku 1760 a dosť pokojne sa tam rozvíjalo až do začiatku 2. svetovej vojny, keď sa slovenskí klerikáli spriahli s Hitlerom a využili príležitosť na oddelenie Slovenska od Čiech. Vytvorili „nezávislý“ Slovenský štát. Nikoho neprekvapilo, že si vybrali slobodomurárov za obetných baránkov a začali ich prenasledovať. Po komunistickom prevrate vo februári 1948 sa k nim rovnako nepriateľsky správal stalinský režim, a tento stav ešte zhoršila „normalizácia“ po okupácii v roku 1968. Preto som v rokoch 1990 – 93 nenašiel ani najmenšie svedectvo o slobodomurároch, dokonca ani len jedinú knihu. Česi mali o čosi viac šťastia, lebo svoje lóže mohli obnoviť vďaka účasti niekoľkých starých slobodomurárov, ale aj u nich museli začať budovať od základov, na zrucaninách. Tradícia bola úplne vykorenená, čo je hádam príčina krčvov, v ktorých sa české a slovenské slobodomurárstvo zmieta ešte aj po dvadsiatich rokoch. Zatiaľ si celkom nenašlo vyrovnanú podobu a miesto v spoločnosti.

Vplyv rodinného dedičstva, a ešte väčšmi život v totalitnom režime, ma stvárnili na „večného oponenta“ a „pokrokára“. Tento môj duševný postoj a vôľa uchovávať stopy si teda istým spôsobom protirečili. V Périgueux, kde som od r. 1983 do 2002 usporadúval festival Mimos, som si však uvedomil, že chcieť uchovať niečo z minulosti neznamená nevyhnutne zaujať staromilský, skostnatený postoj, ale že jednoducho jestvujú staré hodnoty, ktoré rozhodne treba chrániť ako také, nie iba ako svedectvá, čo môžu inšpirovať budúcnosť. Vďaka viceprimátorovi Sergeovi Salleronovi, ako aj inému viceprimátorovi Jean-Jacquovi Ratierovi, ktorí vždy bránili festival proti jeho odporcom spomedzi poslancov mestského zastupiteľstva, som mal možnosť zistiť, že nie je konzervatívec ako konzervatívec. Salleron ním bol dvojnásobne – ako zvolený poslanec pravicovej mestskej rady, ktorú viedol Yves Guéna, a zároveň ako obchodník so starožitnosťami. To mu nijako nebránilo prejať veľký zmysel pre tvorbu avantgardných umelcov, ktorých som uvádzal na Mimose (jeho

---

⁵ Tak vášnivo zbierať a uchovávať svedectvá som začal azda aj pod vplyvom nedostatku informácií o minulosti mojich rodičov. Ako-tak som poznal matkinu rodinu, pretože jej otcovi som ešte sedával na kolenách a jazdil som s ním na koči po Banskej Bystrici, no o rodine môjho otca, ktorý vyrastal v Satu Mare, v uhorskom Rumunsku, som nevedel prakticky nič. Ako 17-ročný úplne prerušil styk so svojou rodinou a mne a môjmu bratovi zakázal, aby sme sa s ňou akokoľvek spojili. Jeho požiadavku sme vždy rešpektovali a ani teraz nemám v úmysle konať inak. Postupne sa nám však predsa len podarilo dať dokopy čriepky informácií, ktoré nám otec poskytol o tejto „zakázanej“ minulosti a uhádnuť dôvody zlomu – nebolo za tým nič, k čomu by sa nedalo priznať, len nepochopený a nevyriešený konflikt s otcom z čias jeho dospievania. Ale aj tak, takéto nejestvujúce spomienky predsa len zanechávajú istú prázdnotu, ktorú by som rád ušetril svojim potomkom tým, že uchovávam – nepochybné priveľa – svojich stôp.

chápanie predstavení bolo niekedy dokonca bohatšie ako moje). Práve tato citlivosť ho viedla k tomu, že pre svoj obchod vyberal výlučne len výnimočne kvalitný nábytok z „Haute époque“ (čiže z obdobia stredoveku, Renesancie a 17. storočia). Mne jeho „obchod-múzeum“ s konečnou platnosťou potvrdil užitočnosť odovzdávania vedomostí. A mesto Périgueux s jeho krásnym, nádherne obnoveným renesančným dedičstvom prirodzene prispelo na túto moju „prevýchovu“.

Celý tento môj osobný vývoj viedol k tomu, že pri preberaní umeleckého vedenia festivalu Mimos som požiadal, aby sa všetky predstavenia nahrávali na videozáznamy, vďaka čomu dnes v Périgueux jestvuje výnimočný archívny materiál. Nástojil som na tom preto, lebo hoci pantomíma, spolu s tancom, bábkami a pouličnými predstaveniami, bola v tom čase na špičke obrody divadla, napriek tomu sa vyvíjala na okraji kultúrnych inštitúcií a len zriedka sa jej dostávalo pozornosti médií. Tento filmový materiál je stále dostupný v Périgueux, v podniku Vidicom, ktorý ho vyrobil, a v Mestskom divadle – Théâtre Municipal. Ďalšími svedectvami sú bohaté a pekné súbory fotografií Mauricea Mellieta a Guy Charriého (obaja sledovali všetky ročníky festivalu), čiastočne uverejnené v knižnej podobe,⁶ ako aj v trinástich číslach novín *Gestes*, ktoré som mal možnosť vydať. A na záver, odkladal som si temer všetky dokumentácie pohybového divadla a príbuzných divadelných foriem, ktoré mi vďaka mojej funkcii umeleckého riaditeľa prichádzali odovšadiaľ. Často išlo len o obyčajné reklamné tlačivá, ale ja som ich uchoval, pretože to pravdepodobne neurobil nikto iný – a tiež preto, lebo tieto skromné dokumenty svedčili nielen o umení, ale aj o podmienkach, v akých sa vyvíjalo. Celú túto zbierku som odovzdal do archívu Francúzskej Národnej knižnice – Bibliothèque Nationale de France.

Je pravda, že „živé predstavenie“ umiera so spustením opony. Celá táto dokumentácia mu nevráti život. Uchováva však pamäť obdobia, keď „divadlo tela“, teda tanec a neskôr pantomíma, dosiahli na javisku a občas aj v pouličných predstaveniach mimoriadny rozmach. Je to cenný prameň pre historikov, ako aj pre iných teoretikov, ale rovnako môže byť na osoh aj umelcom, ktorým môže pomôcť nájsť si vlastnú cestu.

Rozhodujúce podnety z minulosti

Herakleitos povedal: „Nevstúpiš dva razy do tej istej rieky“. Život plynie, nejde o napodobňovanie „predchodcov“. Zato však si ich poznatky treba ctíť, chrániť a odovzdávať ďalej. Ak sa pretavia v našom osobnom „athanore“ (kotlík, v ktorom alchymisti rozpúšťali kovy v nádeji, že nájdu zlato), tak inšpirujú.

Napríklad v období Renesancie urobila urobila Európa veľký skok vpred, keď znovuobjavila, a vo veľkom rozsahu, grécku a rímsku antiku, nadhlo prekrytú inváziami a potom dogmatickým postojom katolíckej cirkvi, ktorá len-len že nechala pretrvať jej stopy v útrobach archívov a knižníc, neprístupných obyčajným smrteľníkom. Inú novú epochu hlbokých premien zažila v časoch Osvietenstva, keď sa jej

⁶ MELLIET, Maurice. *Vingt ans de mimes*. Périgueux : Persona Grata, 2002 a CHARRIÉ, Guy. *Mimages*. Périgueux Imprimerie Moderne, 1995. Spolu s časopisom *Gestes* som ich poslal do knižnice VŠMU, ale neviem, či tam došli. Obidve knihy sa dajú nájsť v parížskej Bibliothèque Nationale de France, podobne aj ďalšie spomenuté dokumenty v jej archíve pod názvom, za ktorý nemôžem, vymyslela si ho BNF: *Fond Peter Bu*. Ostatné fotografie zo zbierok Mellieta a Charriého si však možno pozrieť iba u nich v Périgueux. Melliet urobil okolo 10-tisíc obrázkov.

horizonty rozšírili na celé ľudstvo, minulé aj prítomné, vďaka novým technológiám, novým vedám (archeológia, paleontológia, biológia, porovnávacia jazykoveda, národopis a pod.) ako aj rýchlejšiemu a prístupnejšiemu cestovaniu. Keby Európa nebola objavila nijakú stopu po minulých kultúrach, jej rozvoj by nebol taký prudký.

V súvislosti s tým, čo predchádza, si spomínam, ako mocne na mňa zapôsobili dve dejepisné knihy : *Mésopotamie (Mezopotámia)* z pera Jeana Bottera a *Pour en finir avec le Moyen-Age (Skončíme raz navždy so stredovekom)* od Régine Pernoudovej. Ukazujú, nakoľko dnešná Európa vyrastala z týchto dávnych civilizácií. Čo sa týka knihy *Môj život v umení* Konstantina Sergejeviča Stanislavského, ktorá okrem mnohých iných vecí opisuje život v Rusku a jeho bohatú kultúru v 19. a na začiatku 20. storočia, zmenila tok môjho života.

Aj dnes, v iných okolnostiach, je odovzdávanie dedičstva rovnako dôležité.

V období „globalizácie“, keď valec „totalitného liberalizmu“ (takto nazývam zvrhlú podobu liberálnej demokracie, ktorá sa usiluje nanútiť sa celej planéte ako najlepší a jediný možný systém spravovania spoločnosti) drví všetko, čo mu príde do cesty, je nevyhnutné uchovať čo najviac dôkazov kultúrnej rozmanitosti ľudstva a naučiť sa rešpektovať všetky jej podoby.

„Planetarizácia“, ktorá začala v 18. storočí, sa ešte nezavřila a svet sa stal priveľmi zložitý nato, aby sa dal pochopiť uplatňovaním jediného prístupu. Zahatať odovzdávanie poznatkov rôznorodých kultúr by znamenalo jeho smrť. A bolo by to neľudské v pôvodnom význame slova, teda „nie ľudské“, pretože ak po celý život naše bunky odumierajú a nahrádzajú ich nové, tak iba záhadné pretrvávajúce vedomia našej totožnosti nám dáva dojem, že žijeme niekoľko desaťročí. To platí pre jednotlivcov rovnako ako pre spoločnosti, ktoré tiež potrebujú vedomie trvania.

Môj osobný príbeh, ako aj príbeh Slovenska a súčasný vývoj sveta sa prihovárajú za uchovávanie poznatkov a za ich prenášanie z generácie na generáciu. Chcel by som dodať čosi, čo nemá ani rovnaký rozmer, ani rovnaký obsah, ale zdá sa mi, že moje úsilie o zachovanie dedičstva francúzskej pantomímy od Deburaa po Marceua a všetkých kvetov, ktoré vzišli z tejto úrodnej pôdy (a v rokoch 1970 až 2000 aj z niektorých iných prameňov) je súčasťou tohto všeobecného pohybu.

Preložil Martin Brtko.